

ВІДГУК

рецензента

на дисертаційне дослідження Назарій Наталії Орестівни «Фортепіанна балада в контексті еволюції жанру», представлене до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво

Обґрунтування актуальності дослідження. Дисертація Н.О. Назарій «Фортепіанна балада в контексті еволюції жанру» присвячена вивченню жанру балади в європейській та українській фортепіанній музиці. Варто підкреслити, що в українському музикознавчому дискурсі назріла потреба більш ґрунтовного дослідження традицій, джерел, тенденцій та етапів еволюції жанру фортепіанної балади, оскільки ступінь вивченості досліджуваної проблеми у музикознавчому просторі досі був невисоким. Важливо, що заповнити цю наукову нішу з гідністю взялась представниця сучасної львівської фортепіанної школи, яка успішно сублімує амплуа дослідниці, виконавиці та педагогині.

Обраний Н.О. Назарій підхід до досліджуваної теми виявився перспективним, осмисленим та переконливим, а вектор наукових координат пропонованої дисертаційної роботи демонструє широкі обрії концептуального занурення здобувачки.

Для вирішення поставлених завдань Н.О. Назарій застосувала міждисциплінарний **методологічний підхід**, який поєднав історичний, джерелознавчий, ретроспективний, компаративістський та інтертекстуальний методи, а також феноменологічний та герменевтичний аналіз.

Дисертаційна робота Н.О. Назарій характеризується новизною, оригінальною змістовною наповненістю та вагомою практичною значущістю. Особливу цінність дисертації надають її смислові стержні та засадничі теоретично-аналітичні концепти. Завдяки вельми цікавому та перспективному науковому ракурсу, вона становить вагомий внесок у сучасний музикознавчий дискурс.

Дисертація Н.О. Назарій виконана згідно перспективного тематичного плану науково-дослідної роботи Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка на 2020 – 2025 рр.

Текст кваліфікаційної наукової праці віддзеркалює її основні положення. Вона відзначається логічною **структурою**, укладеною у вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (у кількості 353 позиції, з яких 68 іноземними мовами), нотографію та додатки. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з яких 158 сторінок – основного тексту.

Головні результати дослідження. Схвально, що Н.О. Назарій здійснила скрупульозний аналіз жанру балади та її семантично-формотворчих ознак на прикладі творів для фортепіано соло та в супроводі оркестру європейських та українських композиторів кінця ХІХ – ХХІ століть. Цінно, що для розгляду здобувачка обрала балади композиторів, які тісно співпрацювали з концертуючими піаністами і педагогами, задовольняючи їхні репертуарні потреби.

В першому розділі «Баладність як художній принцип формотворення в романтичній музиці», який вміщує два підрозділи, спеціальну увагу здобувачка приділила вивченню джерелознавчого та термінологічного аспектів досліджуваної проблеми (підрозділ 1.1.) та студіям впливу фольклорної та літературної балади на формування жанрів академічної музики (підрозділ 1.2.).

У процесі розкриття теми з позиції сучасного наукового дискурсу, Н.О. Назарій дослідила жанрові, образні та структурні ознаки балади,

класифікувала типологічні ознаки балад різної історичної та національної генези, простежила шляхи еволюції жанру фольклорної і літературної балад в історичній проєкції, вивчила фольклорний та поетичний прототипи окремих прикладів композиторської творчості.

Виокремлюючи специфічні риси тематики, образності, поетики, символіки та структури фольклорної балади, у висновках до першого розділу здобувачка слушно зазначила: «За наявності низки спільних жанрових ознак, кожне з творчих рішень є унікальним і несе в собі відбиток творчої індивідуальності автора, віддзеркалює його мистецький досвід, середовище формування, взірці та пріоритети. Цим зумовлені численні жанрові різновиди і синтезування та багатство формотворчих засобів такого багатогранного і об'ємного феномену як фортепіанна балада» (с. 56).

Науковий фокус дисертації засадничо реалізується у її другому розділі «Фортепіанна балада в музичному мистецтві Європи, як вираз естетичних постулатів романтизму», який охоплює три підрозділи. У першому з них Н.О. Назарій дослідила взаємозумовленість фольклорних, літературних джерел баладного жанру і жанрових різновидів фортепіанної балади (підрозділ 2.1.).

У контексті роботи такий науковий вектор видається цілком логічним і обґрунтованим, оскільки здобувачка поставила за завдання дослідити не лише генезу фортепіанної балади й трансформацію жанрової моделі, але і її розмаїті стильові та формотворчі параметри, особливості індивідуальних авторських рішень та ін. Відтак, у контексті студій жанрових моделей балад у дослідницькому полі Н.О. Назарій опинились балади-транскрипції (балади-парафрази), балади-варіації, балади-концертні п'єси у вільно трактованій сонатній формі, меморіальні балади та ін.

Здобувачка ґрунтовно проаналізувала найбільш показові взірці означених жанрових моделей балад з позиції формотворення, стильових засад, образно-тематичних домінант, специфіки втілення засобів музичної

виражальності тощо. Обраний дисертанткою підхід схилив її до аналізу балад у творчому доробку Ф. Шопена, Ф. Ліста, К. Дебюссі, Е. Гріга, Б. Сметани, К. Мікулі, Л. Марека, І. Фрідмана, С. Слонімського та ін.

У двох наступних підрозділах вичерпну характеристику отримали вивчення синтезованих жанрів баладного типу (підрозділ 2.2.) та аналіз балад для фортепіано з оркестром (підрозділ 2.3.).

У другому підрозділі, крізь призму виявлення жанрових модифікацій, в центрі уваги Н.О. Назарій опинились «балада без слів», які здобувачка розглянула у контексті творчості К. Вік, детально проаналізувала баладу у контексті сюїтного програмного циклу, для ілюстрації обравши цикли балад Е. Гріга та ін. Дослідницький підхід, який став визначальним у підрозділі, проєктував звернення О. Назарій до балад Й. Брамса, А. Рубінштейна, Л. Марека та ін.

Підрозділ завершується висновками, в яких дисертантка наголошує на відкритості балад до синтезування інших жанрових ознак та констатує, що вона може набувати ознак балади-мініатюри в складі сюїтного циклу, існувати як цикл балад-концертних п'єс з рисами сонатної циклічності, мініатюра пісенного плану («балада без слів»), віртуозна концертна п'єса, нордичний різновид балади, сублімувати риси скерцо, інтермецо, варіацій та рапсодії (с. 93).

У підрозділі 2.3. «Балада для фортепіано з оркестром» здобувачка спирається на баладну творчість М. Метнера, виділяючи риси піаністичного стилю мистця, скрупульозно аналізуючи його «Концерт-баладу № 3». Крім того, авторка звернулась до доробку Л. Ружицького, розглянула його «Баладу для фортепіано з оркестром ор. 18», слушно увиразнила вплив Ф. Шопена, Е. Гріга та І. Падеревського на формування баладного стилю композитора. Дисертантка акцентує: «На прикладі цього твору бачимо розвиток шопенівського прототипу баладного жанру (вільна сонатність, національний колорит мелодики без фольклорного цитування, оповідність, подієвість,

образна трансформація тематизму, обрамлення твору спільним матеріалом, властиве для епічних жанрів) і концертності (віртуозна ефектність, почергове експонування тем, зміна співвідношень оркестру з солістом від акомпануючого до паритетного і взаємодоповнюючого)» (с. 100).

Крім того, при вивченні балад для фортепіано з оркестром Н.О. Назарій звернулась до творчості Ж. Тайєфер, Г. Форє, Б. Брітена («Шотландська балада»). Здійснивши ретельний теоретичний аналіз балад у спадщині зазначених вище композиторів, дисертантка пропонує новий погляд на множинні жанрові різновиди балади, обґрунтовуючи різні засади формотворення та відмінності, залежно від обраного архетипу, «фольклорних зразків шотландської, нордичної, слов'янської балад, ренесансної танцювальної пісні, програмності, зумовленої літературними творами різних національних шкіл, епох і традицій» (с. 108).

У третьому розділі дисертації, який становить особливу цінність в роботі, дисертантка дослідила фортепіанну баладу в контексті українського музичного мистецтва. Тут авторка апелювала до спеціального вивчення етапів формування баладних жанрів у фортепіанному доробку українських мистців (підрозділ 3.1.) та дослідила різновиди фортепіанної балади в українському музичному просторі (підрозділ 3.2.), зокрема, розглянула баладу в сюїтному та варіаційному циклах (підрозділ 3.2.1.), баладу як концертну п'єсу (підрозділ 3.2.2.) та синтезовані жанрові моделі баладного типу (підрозділ 3.2.3.).

Спеціально виокремивши внесок у становлення жанру балади Тимофія Безуглого (цикл балад), Костянтина Ейгеса (балада-мініатюра у складі сюїтного циклу), Кіра Кукловського (балада на тему стрілецької пісні «Їхав козак на війноньку»), Остапа Бобикевича (балада «Спомин»), Адама Солтиса, Федора Надєненка, Ігоря Белзи, В. Довженка («Козацька балада»), Володимира Тилика («Канівська балада»), Ігоря Тилика (балада-фантазія «Із глибини віків»), Богдана Сюти (балада «Небо полегло безвісти»),

Олександра Красотова («Балада-токата»), Всеволода Сіренка (цикл «П'ять балад»), Віталія Годзяцького та ін., Н.О. Назарій простежує континуальність еволюції жанру балади у вимірі українського фортепіанного мистецтва.

Здобувачка підкреслює вагоме значення поємності, як визначальної характеристики формотворення в жанрі балади (с. 114). Дисертантка спеціально виокремлює естрадні, джаз- і рок-балади для фортепіано у доробку українських мистців, розглядаючи балади Ігоря Бриля, Неоніли Лагодюк та ін. Цей перелік можна було б доповнити «Двома ліричними «рок-баладами»» сучасного композитора Миколи Ластовецького, які становлять цікавий приклад для глибшого дослідження.

У підрозділі 3.2.1. «Балада в сюїтному та варіаційному циклах» Н.О. Назарій звернулася до циклу балад Т. Безуглого, до балади як мініатюри в дидактичному програмному циклі К. Кукловського, дуже детально проаналізувала баладу як масштабну концертну композицію в малому циклі на прикладі доробку С. Борткевича, розглянула «Баладу в формі варіацій на українську народну тему «Ой у полі жито копитами збито»» М. Вілінського та дослідила форму варіацій на прикладі «Балади» С. Людкевича.

Аналізуючи «Баладу як концертну п'єсу» (підрозділ 3.2.2.), авторка звертається до творчого доробку М. Лисенка, Б. Лятошинського, В. Квасневського, американського композитора українського походження Лео Орнстайна та ін. У підрозділі 3.2.3. «Синтезовані жанрові моделі баладного типу» здобувачка ретельно дослідила «Сонату-баладу» Б. Лятошинського, «Концерт-баладу» для фортепіано з симфонічним оркестром І. Шамо, «Сонату-баладу пам'яті Ференца Ліста» М. Степаненка, баладу-фантазію «З глибини віків» І. Тилика. Здобувачка доводить, що в українській композиторській творчості найчисленніше представлені: балада – концертна п'єса середньої форми для фортепіано-соло, балади-мініатюри, балади з історико-патріотичною програмністю, балади пісенного типу. З

другої половини ХХ ст. часто зустрічаються синтетичні жанрові моделі баладного типу, серед яких «цикл балад, балада-мініатюра як складова салонного чи дидактичного циклу, балада–концертна п'єса, соната-балада, концерт-балада, балада-токата, джаз- та рок-балада» (с. 149).

У **висновках** дисертації Н.О. Назарій системно узагальнила науково-практичні результати роботи. Важливо, що здобувачка підкреслила необхідність подальшої розробки означеної теми та проектує її перспективні напрямки. Дисертантка слушно припускає, що подальші дослідження можуть бути спрямованими на «розкриття національної чи індивідуально-стильової специфіки жанрових різновидів балади та перспективи їх розвитку в епоху постмодерну» (с. 158).

Кваліфікаційна праця Н.О. Назарій володіє вагомою **практичною цінністю**. Зокрема, практичне значення отриманих результатів роботи полягає в можливості використання її матеріалів у лекційних курсах з історії світової музичної культури, історії української музики, історії фортепіанного мистецтва, під час викладання спеціальних навчальних курсів та ін. Матеріали дисертації можуть знадобитись піаністам під час концертної діяльності та педагогічної роботи.

Впевнена, що досліджувана тема отримає продовження як у наукових розвідках авторки дисертації, так і в працях інших вчених, а ґрунтовно проаналізовані твори стануть основою для укладення антології балад українських та зарубіжних композиторів. Констатується гостра потреба у професійному студійному записі балад українських композиторів та їх більша популяризація серед концертуючих піаністів та педагогів.

Дисертація Н.О. Назарій відзначається високим ступенем **наукової новизни**, позаяк *вперше* в українському музикознавстві здійснено спробу диференціації етнічних різновидів фольклорної й поетичної балад та простежено їх проєкцію на інструментальні жанри академічної музичної

культури, здійснено компаративне порівняння баладної творчості представників різних композиторських шкіл, комплексно вивчено звернення до жанру балади українськими мистцями.

Крім того, вперше у рамках музикознавчого дискурсу Н.О. Назарій дослідила жанрову систему різновидів фортепіанної балади в українській музиці, простежила генезу, жанрові прототипи, традиції та індивідуальні авторські риси творців балад, вивчила передумови для цілеспрямованого вибору композиторами драматургії, принципів формотворення, музично-виразових засобів та ін.

Запитання. Під час ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Н.О. Назарій, у рецензента виникли питання, відповіді на які сприятимуть створенню цілісної картини про результат наукової праці здобувачки та уточненню деяких теоретичних аспектів реалізації досліджуваної теми.

1. Прошу назвати спільні та відмінні риси процесу еволюції жанру балади в європейському та позаєвропейському фортепіанному просторах.

2. На основі ґрунтовного аналізу жанру фортепіанної балади в творчості українських та зарубіжних композиторів, прошу увиразнити в них взаємодію семантично-формотворчих елементів.

3. На Вашу думку, в чому, насамперед, полягає специфіка та жанрово-стильовий феномен балад українських композиторів у контексті світового музичного мистецтва?

4. Виділяючи у ХХІ столітті нові стильові тенденції та авторські жанрові моделі фортепіанної балади, підсумуйте загальну динаміку її розвитку.

Апробація результатів. Основні положення дисертаційної роботи Н.О. Назарій апробовані на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях та представлені в 5 одноосібних статтях, з яких 3 опубліковані в спеціалізованих наукових виданнях, затверджених МОН України як

фахові зі спеціальності «025 Музичне мистецтво», а 2 статті опубліковані в зарубіжних наукових виданнях (Польща). Слід підкреслити, що обговорення результатів дисертації систематично здійснювалось на засіданнях кафедри історії музики та кафедри спеціального фортепіано А ЛНМА імені М.В. Лисенка.

Зауваження. Дисертація Н.О. Назарій відповідає усім критеріям для здобуття пошукуваного наукового ступеня. Водночас, слід вказати на деякі недоліки, зокрема: у тексті кваліфікаційної праці подекуди трапляються помилки комп'ютерного набору, деякі порушення лексико-семантичних норм та ін. Крім того, у списку використаних джерел бажано було б збільшити корпус українських джерел. При цьому, констатується мінімальне значення цих недоліків, які позбавлені значущості та суттєвого значення в контексті загальної позитивної оцінки означеної дисертації, якій притаманна вагома наукова вартість отриманих результатів.

Висновок. Отже, підводячи підсумок, зазначу, що дисертація Н.О. Назарій є завершеною науковою працею, новаторською у розробці типології жанрових різновидів фортепіанної балади. Завдяки дисертантці, сучасний музикознавчий простір отримав оновлене теоретичне трактування феномену балади, підкріплене власним виконавським досвідом здобувачки та потребою у «перезавантаженні» сучасного педагогічного та концертного репертуару через звернення до баладної творчості зарубіжних та українських композиторів.

Дисертація Н.О. Назарій відзначається науковою цінністю, вичерпним розкриттям теми та теоретичних постулатів, актуальною проблематикою, оригінальною концепцією, переконливим методологічним оснащенням, логічною будовою, комплексним розглядом аналізованих творів, професійним термінологічним апаратом, вагомим прикладним значенням та ін.

Порушення академічної доброчесності в дисертації не виявлені.

Спираючись на вищесказане, є всі підстави стверджувати, що дисертація Н.О. Назарій «Фортепіанна балада в контексті еволюції жанру» відповідає вимогам ДАК МОН України, що висуваються до здобувачів наукового ступеня доктора філософії (згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. No 44), а її авторка заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Рецензент –

кандидат мистецтвознавства, доцент,

професор кафедри історії музики

Львівської національної музичної

академії імені М.В. Лисенка

ЛАСТОВЕЦЬКА-СОЛАНСЬКА

Зоряна Миколаївна